

MEZŐKOVÁCSHÁZA

NAGYKÖZSÉG

TELEPÍTÉSÉNEK ÉS 100 ÉVES FENÁL-
LÁSÁNAK VÁZLATOS ISMERTETÉSE.

IRTA:

GÖRÖG JÁNOS
IGAZGATÓ-TANITÓ.

MEZŐKOVÁCSHÁZA,
NYOMATOTT FEIN SALAMON KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1914.

7

619

MEZŐKOVÁCSHÁZA NAGYKÖZSÉG

TELEPÍTÉSÉNEK ÉS 100 ÉVES FENÁL-
LÁSÁNAK VÁZLATOS ISMERTETÉSE.

IRTA:

GÖRÖG JÁNOS
IGAZGATÓ-TANÍTÓ.

HELYTÖRTÉNET 601

MEZŐKOVÁCSHÁZA,
NYOMATOTT FEIN SALAMON KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1914.

I. Bevezetés.

A föld népei, az emberi-nem egyes nagy családjai, különféleképen helyezkednek el a földtekén. Elhelyezkedésüket sokban befolyásolja az éghajlat, föld- és vízrajzi viszonyok. Nem kevésbé gyakorol hatást ezen elhelyezkedésre a szomszéd népcsaládok érdek ellentétei, s azon viszony, melyben ezen népekkel van és melyet ezekkel fentartania kell, ha a népek versenyében elbukni nem akar.

Igy vesz mind jobban-jobban határozott alakulatot azon terület, melyet egyes népek maguknak elfoglalnak, azon saját igényeiknek megfelelőleg elhelyezkednek, s azt természetes hajlamaik, műveltségük fokához képest berendezve, mint államot minden körülmények között fentartani, idegen befolyástól megvédeni erkölcsi és honfiúi kötelességüknek ismerik.

Midőn a magyarok hazát keresve, bejöttek Ázsiából és ezt a földet véres harcok után elfoglalták az itten lakó népektől, már bizonyos fokú hajlammal, érzéssel birtak arra nézve, hogy úgy rendezkedjenek be az új hazában, hogy azt maguk részére meg is tarthassák. Azért felosztották maguk között az elfoglalt föld területet, hogy azt annál könnyebben megvédhessék úgy a bel- mint a kül-ellenségtől.

Később, amidőn azt látták, hogy a körülöttük lakó népcsaládok, az egyes nemzetek, úgy gazdaságilag, mint egyéb kulturális szempontból tekintve őket, sokkal előbb állanak, s ezáltal azok maguknak az életet kellemesebbé, vonzóbbá tudják varázsolni, mind jobban szaporodott azok száma a magyarok között, kik a nyugat népeinek kultúrája után vágyakoztak, és a haza érdekében oda törekedtek hatni, hogy mindazon dolgok, melyek a nemzetek fejlődését elősegítik, e hazában is termékeny talajt leljenek.

Igy keletkeztek azon intézmények, melyek a népeket elsősorban is állandó lakhelyhez kötötték. Ez adta meg a vágyat arra nézve, hogy az új hazát megszállott magyarok oly berendezkedést hozzanak létre, melynél fogva míg egyrészt az élet kelleméit mind jobban biztosíthatják maguknak, addig más oldalról az itten talált népek között a fölényt nem csak megszerezhetik, de mint államfentartó nemzet azt meg is tarthatják. S ezt igen helyesen cselekedték, mert ha a nyugat fejlettebb nemzeteinek intézményeihez nem simulnak, azt az itteni viszonyoknak figyelembe vételével meg nem honosítják, éppen úgy jártak volna, mint azon népcsaládok, melyek a magyarok bejövetele előtt e földet több-kevesebb szerencsével birták, azonban nem lévén érzékük a haladás iránt, azt el is veszítették, s csak az emlékük maradt meg a történelemben.

Ilyen szerencsés gondolat volt az a magyarok részéről, amely szerint e hazát felosztották maguk között. Ezzel mintegy kötelezőleg kifejezést adtak azon felfogásnak, hogy tartozik mindenki azt a földet, mely osztályrésztül jutott neki és családjának, nem csak megtartani, megvédeni és munkálni, de mindazon dolgokat ott létesíteni, melyek

által a földet értékesebbé, az azon való gazdálkodást intenzívebbé tehessék. Minek az lett a következése, hogy azon területeket, melyek lakatlanok voltak, vagy később részint a tatár pusztítás, részint pedig a török uralom lakatlanná tettek, iparkodtak munkás kezekkel benépesíteni, hogy így kiaknázhassák azon kincseket, amit ezen tejjel-mézzel bőven ellátott föld magában rejteget.

Ez volt tehát az indító ok arra nézve, hogy a néptelen területeket betelepítsék ; így jutott az állam-kincstár arra a gondolatra, hogy e piros buzát termő vidéket benépesítse, munkás kezekkel ellássa ; ez a törekvés hozta létre községünket és biztosítja annak létezését, fenállását és folytonos fejlődését.

Később, amidőn azt látták, hogy a körülöttük lakó népcsaládok, az egyes nemzetek, úgy gazdaságilag, mint egyéb kulturális szempontból tekintve őket, sokkal előbb állanak, s ezáltal azok maguknak az életet kellemesebbé, vonzóbbá tudják varázsolni, mind jobban szaporodott azok száma a magyarok között, kik a nyugat népeinek kultúrája után vágyakoztak, és a haza érdekében oda törekedtek hatni, hogy mindazon dolgok, melyek a nemzetek fejlődését elősegítik, e hazában is termékeny talajt leljenek.

Igy keletkeztek azon intézmények, melyek a népeket elsősorban is állandó lakhelyhez kötötték. Ez adta meg a vágyat arra nézve, hogy az új hazát megszállott magyarok oly berendezkedést hozzanak létre, melynél fogva míg egyrészt az élet kelleméit mind jobban biztosíthatják maguknak, addig más oldalról az itten talált népek között a fölényt nem csak megszerezhessek, de mint államfentartó nemzet azt meg is tarthassák. S ezt igen helyesen cselekedték, mert ha a nyugat fejlettebb nemzeteinek intézményeihez nem simulnak, azt az itteni viszonyoknak figyelembe vételével meg nem honosítják, éppen úgy jártak volna, mint azon népcsaládok, melyek a magyarok bejövetele előtt e földet több-kevesebb szerencsével birták, azonban nem lévén érzékük a haladás iránt, azt el is veszítették, s csak az emlékük maradt meg a történelemben.

Ilyen szerencsés gondolat volt az a magyarok részéről, amely szerint e hazát felosztották maguk között. Ezzel mintegy kötelezőleg kifejezést adtak azon felfogásnak, hogy tartozik mindenki azt a földet, mely osztályrésztül jutott neki és családjának, nem csak megtartani, megvédeni és munkálni, de mindazon dolgokat ott létesíteni, melyek

által a földet értékesebbé, az azon való gazdálkodást intenzívebbé tehessék. Minek az lett a következése, hogy azon területeket, melyek lakatlanok voltak, vagy később részint a tatár pusztítás, részint pedig a török uralom lakatlanná tettek, iparkodtak munkás kezekkel benépesíteni, hogy így kiaknázhassák azon kincseket, amit ezen tejjel-mézzel bőven ellátott föld magában rejteget.

Ez volt tehát az indító ok arra nézve, hogy a néptelen területeket betelepítsék ; így jutott az állam-kincstár arra a gondolatra, hogy e piros buzát termő vidéket benépesítse, munkás kezekkel ellássa ; ez a törekvés hozta létre községünket és biztosítja annak létezését, fenállását és folytonos fejlődését.

II. A község települése és fenállása.

Abban az időben, ezelőtt száz évvel, valami Fekete nevezetű grófi család tulajdonát képezte a nagy magyar alföldnek ezen áldott vidéke. Azonban magva szakadván e családnak, a birtok visszazállott a magyar kincstárra, s mint állam birtok kezeltetett a többi korona-birtokokkal egyetemben. És minthogy ezen vidéket az idegen uralom csaknem teljesen néptelenné tett, ennél fogva itt is szükségessé vált arról gondoskodni, hogy azon mértföldekre kiterjeszkedő területek, melyek feltöretlenül, megmunkálatlanul álltak, s legfelebb mint legelők és kaszálók adtak némi jövedelmet nagybérloőknek, oly kisgazdák kezeire bizassanak, kik azt feltörvén, a benne rejtő kincset kiaknázni képesek.

Az államkincstár ezen pusztai területeket első sorban nagybérloőknek adta haszonbérbe, akik hogy munkásokat kapjanak a néptelen területekre, az ország minden részéből toborozták össze azokat, bizonyos meghatározott feltételek mellett, egy-egy községben letelepítvén őket, csekély bérfizetés kötelezettségével nem csak házhelyet, de némi földterületet is adtak nekik megmunkálás végett, hogy elvállalt kötelezettségeiknek elegett tehessenek, emellett a földes úr birtokain is munkát vállalván, keresetüket fokozzák és megélhetésüket lehetővé tegyék.

A rég időktől fogva Kovácsházának nevezett pusztai egy részét a múlt század elején Bittó Albert aradmegyei

birtokos birta haszonbérben, az akkori birtokos Fekete József gróftól, ki hogy minél jobban tudja azt hasznosítani, Nógrád és Heves vármegyékből toborozott összelakosokat. Ezeket a mai Mezőkovácsháza község területén letelepítvén, mint haszonbéres viszonyban levő községet megalakította 1814-ik év folyamán. Természetesen a községi élet kezdetben nagyon kezdetleges valami volt. A letelepített lakosok házaikat mind a főut mellé építette, minden kerítkezés nélkül, így kapta a község a mai napig is meglévő, a célszerűségnek nem megfelelő hosszú alakját, amiért kezdetben Hosszúkovácsházának is nevezték. Arról, hogy miként történt a községi élet szerves megalakítása, írott okmányok nem találhatók a község mai irattárában, valamint arról sincsen biztos tudomásunk, hogy kik voltak azon vezér-ferfiak, akik a község fentartásában, fejlesztésében oda törekedtek, hogy a haszonbéres viszonyban élő község fennmaradását biztosítsák, hogy ez a megsemmisülés, a felosztás elé ne kerülhessen. Általában történeti tényé megállapítható, hogy a múlt század elején nem csak hazánkban, de az Európai nemzetek között kitört forrongás, a népek elégedetlensége következtében beállott általános lehangoltság, ujszülött községünk fejlődésére is nyomasztó hatással volt. Különösen ha figyelembe vesszük azon körülményt, hogy mint telepes, haszonbéres községnek a létezése, fentartása nem volt feltétlenül biztos, mert az egyes szerződési ciklusok lejártával megszűnván a kötelezettség birtokos és bérlő között, csak a földtulajdonos jó indulatától függött, hogy megújítja-e és mily feltételek mellett a telepes szerződést? Ezen bizonytalanság volt oka annak, hogy Mezőkovácsháza községnek is

fejlődése kezdetben csiga lépéssel haladt előre és semmi oly állandó intézmény nem létesült, sem egyházi, sem pedig kulturális téren, mely az állandóság jellegével birt volna. Így, a letelepülés első évtizedében, a battonyai lelkesység látta el a község hitéleti szükségletét; míg az iskoláztatás terén sokáig oly állapot létezett, hogy tél folyamára felfogadván egyes irni-olvasni tudó embereket, ezek minden rendszer nélkül tanították a község háza nagy szobájában az iskolás korban levő gyermekeket az írás-olvasás mesterségére. Arról, hogy a község közigazgatása miként volt ellátva, semmi nyomra nem találhatni, csak annyi jegyezhető fel, hogy köztudomás szerint a múlt század negyvenes éveiben az első községi jegyző valami Illés nevezetű egyén volt, ki azonban beteges ember lévén, hamarosan elhalt és mindaddig jegyző nélkül volt a falu, míg nem 1848-ban, amidőn a magyar kormány lépett a hatalomra, s a községek közigazgatása terén is némi rend követeltetett, határozta el az akkori szokás szerint a nép véneinek tanácsa, hogy a falu részére rendes jegyzőt kell felfogadni. Így jutott a szomszédos Battonya község szülöttje Bagyik Antal a községünk közigazgatásának élére, ki mint közép iskolát végzett növendék, az országban kiütött szabadságharc következtében tanulmányait nem folytathatván, szülő falujában tartózkodott és innen hívta meg 1848-ban Mezőkovácsháza község előljárósága a jegyzői teendők végzésére. És pedig kezdetben ideiglenes minőségben, később véglegesítettven állásában, negyven éven keresztül vezette a község ügyeit, részt vevén annak minden ügyében bajában, mit az akkori zavaros idők szültek.

Midőn a község közéletében és közigazgatásában némi

rend beállott, első sorban is arról gondolkoztak a község akkori vezetői, hogy elszakadván a battonyai róm. kath. hitközség kötelékéből, megalakítsák a mezőkovácsházi róm. kath. lelkészséget. Mi megtörténvén, első papja Gyapai Ignác lett, ki a régi gárda emberei közül lévén, nem sokat törődött községe fejlődésével. Az ujonnan alakult egyház kántor-tanítójává Székessy Gábor választatott meg, mint a nép embere, élénk részt vett a község társadalmi életében, amiért közkedveltségre tett szert; bár sem az egyház, sem pedig a tanügy előbbre vitelében valami nevezetesebb ténykedést nem tanusított, mégis hosszú működésével jó emléket hagyott maga után.

Ezek volnának rövid vázlatban azon nevezetesebb események, amelyek azon korból valók, amidőn még írott emlékekről nem gondoskodott senki, hogy az utókorra maradjon. Melyek után áttérve a község szervezettebb vezetése időszakából fennmaradt emlékekre és történeti eseményekre, nézzük, mik voltak azon tényezők, amelynek közrehatásával községünk mai színvonalára emelkedett.

Mint már előbb is említettem, a község fejlődésében egyik legnagyobb tényező Bagyik Antal jegyző volt. A kinek hosszú működése kezdetétől számíthatjuk azon kort, amelyről írott okmányaink találhatóak a község levéltárában, s így biztosabb alpra fektethetők azon események, melyek a község életében előfordultak. Az 1850-ik év az, melynek községi irataiból láthatjuk legelőször a lezajlott szabadságharc után bekövetkezett elnyomatás korszakának szomorú állapotát, mely az ország minden községére, ezek polgárai reá nehezedett, megbénítva őket nemzeti fejlődésük, előhaladásuk törekvéseiben. Így, az 1853-ik évi iratok

között feltalálható egy oly kormány rendelet, mely az 1849-ik évi iratok elkobzását rendeli, mi által ezen kor mozgalmainak írott emlékei semmisülvén meg, köztük a község esetleges fejlődését igazolók is elpusztultak. De különben is, a beállott német kormányzat oda törekedett, hogy minden ami magyar, vagy a magyarság fejlődését elősegíti, az törekvéseiben meggátoltassék és üldöztessék.

Ezen szomorú időszaknak tulajdonítható azon körülmény, hogy községünk lakosságánál sem volt tapasztalható semmi ügybuzgalom arra nézve, hogy vagy a gazdálkodás terén, vagy pedig az ipar és kereskedés fejlesztésében nagyobb mozgalmat fejtett volna ki, dacára annak, hogy Mezőkovácsháza község ezen vidéknek központjául tekinthető, s ilyen hivatást betölteni már a természettől hivatva van.

Községünk lakossága, azon csekély földterületnek, — mely birtokában volt mint haszonbéres föld, — megmunkálása mellett, a fuvarozásnak nagyban üzött mesterségével foglalkozott. Ugyszólván ezt tekintették fő-kereset forrásnak. Bejárták Erdélyt, egész Nagyszebenig és Brassóig, nyugatfelé Budapest és Pozsonyig is elkalandoztak mint „gyihis-kocsisok“, szállítván az ország egyik részétől a másikba a legkülömbözőbb gabonaárukat, élelmiszereket és egyéb ipari és kereskedelmi cikkeket. Mely foglalkozás mindaddig tartott, míg a Nagyalföldön is ki nem épültek a vasutak, mi ezen kóbor életnek véget vetett és a megélhetés gondjai arra ösztönözték a község lakosait, hogy több földet szerezvén, ennek behatóbb megmunkálásával biztosíthassák maguk és családjuk életfentartását.

Ily irányu mozgalomra már az 1854-ik évben reá

találunk, amennyiben ekkor már a gróf Fekete birtokos családnak magva szakadván, hazai törvényeink értelmében a kir. kincstárra szállott át birtokainak s így közte községünknek is birtoklási joga. Tehát ott kellett aziránt kérelmezni, hogy mint telepes község továbbra is megmaradhasson és több szántóföldet kapjon. A kincstári tisztek között nem egy volt, ki a községnek ezen méltánylandó törekvését támogatta, de viszont voltak olyanok, különösen az idegenből ide származottak, kik azt minden áron meggátolni iparkodtak és nehézségeket gördítettek rossz véleményezéseikkel fensőbb hatóságuk előtt a község létkérdésének megvalósulhatása elé. Mely földért való küzdelemben a vezér szerepet Bagyik Antal jegyző fáradságot nem kimélő fiatalos hévvel vezette, bejárván az országban székelő és e tárgyban döntő szereppel bíró összes kincstári faktorokat, sőt 1856-ik évben Őfelségéhez intézett személyes és írásban is beadott kérelemmel Bécsset is megjárván, hosszas utánjárás után végre sikerült megkapniok az állandó településre vonatkozó jogot haszonbéres alapon, de csak 13 kis (1100 □ öl) holdas földterülettel, melyből egy hold beltelek, fél hold legelő és 11¹/₂ hold szántóföldnek méretett ki a kir. kincstár által.

Midőn a községnek azon kívánsága, hogy mint önálló, telepes község továbbra is fennmaradhasson és földet kapjon, a kir. kincstár által teljesített és az erre vonatkozó telepes-szerződés a felekkel megkötött, egyszóval a falunak létezése biztosított, a község vezetősége oda törekedett hatni, hogy a község beléletében is meglátszék az előhaladás. Már 1857-ről találunk oly feljegyzésekre, mely a rendszeresebb iskoláztatás, orvos fizetés rendezése

és hasonló, a községi élet fejlődését igazoló intézkedésekről beszél. Sőt 1859-ik évben iskola építés tárgyában határozatok hoztak, melynek megvalósítása azonban, részint az anyagi eszközök hiánya, részint a felsőbb hatóságok késedelmes intézkedései és egyéb gátló körülmények miatt, csak 1862-ik évben nyertek befejezést, felépülvén és megnyitvatván ezen év folyamán a ma is fennálló két tanterem és két tanítói lakással ellátott központi iskola. A hitélet terén ezen időben nevezetesebb dolog nem történt, mert az akkori plebános Balog Antal, bár minden tekintetben a kor színvonalán álló ember volt, egyháza fejlődésén keveset munkálkodott, inkább vadász szenvedélyének hódolt. Az ő idejében omlott össze a vályogból épült kis templom, s így kénytelen volt a község az ujonnan épített iskola egyik tantermét és tanítói lakását imaházzá átalakítani, hol az isteni tiszteletek és misék hosszú időn át tartattak.

Az 1860-as évek, mint a Bach-korszak évei, községünk fejlődésében sem mutatnak valami nevezetesebb mozzanatot. Éltek az emberek máról, holnapra és viselték az idegen uralom nyomasztó terheit. Csak midőn ezen sötét korszak mulófélben volt és az 1867-iki kiegyezéssel a magyarság szive ismét szabadon doboghatott, látjuk ismét a községi élet megindulását a közigazgatás terén, mely a képviselőre vonatkozó szabályok, a község beléletében az új alakuláshoz képest történi egyéb intézkedések, a telepés viszonyoknak újabb rendezésében nyilvánult meg. És midőn Nagy Alajos 1868-ik évben elfoglalta községünk lelkészi állását, már megindult a mozgalom egy új, szilárd anyagokból készitendő és a község igényeinek

megfelelő templom építése tárgyában. Az új plebános, összefogva a község fiatal, mindenkor a község érdekeit szolgáló községi jegyzővel, 1872-ben elhatározatták a képvisellel, hogy a templom építéséhez szükségelt téglát kiveretik és kiégettetik. Ezzel a hozott határozathoz, illetve annak megvalósításához az első lépést megtették. Sajnos azonban, minthogy egy ily nagyobb mérvű dolog keresztül viteléhez nem elegendő a vezetők részéről megnyilvánuló lelkesedés, de elmaradhatlan kellék az anyagi kérdés megoldása, — a pénz, ami pedig hiányzott: ennél fogva bekövetkezett a templom építés kérdésében azon szomorú helyzet, hogy az építés keresztül vitelét hosszú időkre el kellett halasztani, mert a gyűjtésből befolyt összeg kevés volt ahhoz, hogy a templom felépíttessék, püspöki, vagy más állami segélynek megnyerésére pedig kilátás nem volt.

A községi élet egyéb ágazatában is mutatkozik az 1872-ik évben némi változás. Így a felsőbb hatóság utasítja a lakosokat a kor igényeinek megfelelő szervezkedésre. A telepesekről, azok viszonyairól megfelelő jelentések be- küldését rendeli el. A gazdasági réren a dohány termelés rendszeresebb üzésére hívja fel a lakosság figyelmét. S minthogy a haszonbéri szerződés is lejáróban volt, intézkedés tétetett annak meghosszabítására, ami 1873-ik évben tényleg eszközöltetett is a kir. kincstár által. Több földet azonban ez alkalommal sem tudott a községi előljáróság kieszközölni, s így a község fejlődése gazdasági téren sem haladhatott előre, mely körülmény a lakosság megélhetésére nézve nyomasztólag hatott. Pedig már ekkor az iskolai hatóság hatóság is követelte, hogy az imaháznak elfogalt iskola rendeltetésének visszaadassék. De a rossz gaz-

dasági viszonyok, a lakosok haszonbéri tartozásainak fel-
szaporodása lehetetlenné tették azt, hogy a község saját
erejéből képes legyen a legszükségesebb középületeket
előállítani. Templom nem volt, a községháza összedüléssel
fenyegetett és nem volt sehonnan kilátás segítségre. Ezen
szomorú állapotok között, némelyek rossz akaratú bujto-
gatására bekövetkezett azon sajnálatos körülmény is, hogy
a községnek megkellett válni tetterős, a község érdekeit
szolgáló jegyzőtől, Bagyik Antaltól, ki a sok zaklatást
megunva, állásáról lemondott és Kupa-pusztai jegyzői álla-
sát foglalta el. Ez, a község zűlélt helyzetét még jobban
növelő tény bekövetkezte hosszú időre megzsibbasztotta
a községi életet, mert az újonnan választott jegyző, Szücs
Mihály kevés erélyességgel bírván, nem volt képes az
elődje eltávozásával beállott ürt akként betölteni a község
közigazgatása és adminisztrációja terén, mint azt a fokozó-
dó igények és munka többet megkívánta volna. Minek az
lett a következménye, hogy 1877-ben állásától felfüggesz-
tetvén, a községből eltávozott Utána Csala Ferencet küldte
ki a vármegye helyettesnek, aki másfél évi működés után,
dacára annak, hogy a vármegye elkövetett mindent meg-
választása érdekében, de a község lakossága ismét Bagyik
Antalt választotta meg jegyzőjévé. És ez helyesnek is bi-
zonyult, mert ezáltal helyre állott a béke a községben,
megteremtett a már megingott bizalom a község veze-
tősége és a nép között. Amire legfőbb szükség volt,
miután minden oldalról előtérbe tolultak azon kívánalmak,
melyet a község fejlődését előbbre vinni hivatva voltak.
Igy, megteremtett az alap a templom építéshez, ami ami
a megvalósuláshoz közel jutott ezáltal. S midőn megys

püspökünk, Méltóságos Bormar Sándornak a közjóért hevülő, a hitélet fejlesztését előmozdítani törekvő, áldozatkészséget tanusító lelke megkönyörült a községen szorult helyzetében és nagyobb összegű, huszezer forintot (negyvenezer korona) jóval meghaladó összeggel hozzájárult a templom felépítéséhez, az a tényleges megvalósítás állapotába juthatott és 1879-ik őszén, szeptember 8-án fel is szenteltetett nagy ünnepek és a község lakosainak hálas, örömei között.

A templom felépülte után az iskoláztatás terén is új fejlődés volt tapasztalható. Az imaháznak lefoglalt tanterem és tanítói lakás rendeltetésének átadtván, egy tanerővel szaporították a tantestület. Mialatt a túlszűrt két osztály tanulói három tanteremben oszolván meg, a taneredmény megközelítése lehetővé tétetett.

Ezen kulturális dolgok kielégítése maga után vont a közigazgatás égető kérdéseinek megoldását is. A lakosság hasznos tartozásai oly magasak voltak, hogy hátráltatták a már országosan életbe lépett 1873-ik évi telepes örökös törvény megvalósítását. Előbb a hasznos hátralek behajtását sürgették, s midőn ez teljes mértékben nem sikerült, sőt egyes eladósodott telepesek képesek voltak az adósság elvállalásáért telepeiket ingyen, vagy csekély összegért egyeseknek átadni és a községből családjukkal elköltözni, minek az a szomorú következménye lett volna, hogy egyesek meggazdagodása mellett maga a község elszegényedik és elnéptelenedik: gondoskodni kellett az illetékes hatóságoknak oly módokról, melyek a már-már pusztulásnak indult szerencsétlen községet a végényezettől megmentik. Módot kellett keresni arra nézve,

hogy miként lehetne a telepek haszonbéres viszonyát megszüntetve, az örökváltsági törvény intézkedéseit életbe léptetni. E tekintetben a telepes községek, köztük Mezőkovácsháza is, 1879-ik év folyamán felfolyamodással éltek a kir. kincstárhoz, illetve a Pénzügy Miniszterhez, hogy a már előzőleg megszabott vételár és fizetési feltételeit enyhítse. Mely kérelmezésnek az lett a végeredménye, hogy a magas kincstár, a telepes törvény értelmében a mezőkovácsházi telepek örökvételi árát kisholdanként számítva, 1100 négyszögölenkint, 22 év alatt 5 %-os kamattal fizetendő 150 forintban állapította meg és az örökvételi szerződések ugyanakkor kiállítatván, alá is irattatott az egyes teleptulajdonosok által. S minthogy az egyes telepeken oly nagy teher volt a felszaporodott haszonbéri hátralékból, hogy némelyiknél túl haladta a telep forgalmi értékét, ennél fogva a kir. kincstár elengedte a fölös haszonbéri tartozást, az államjóságok számvevő osztályának pedig meghagyta, hogy az egyes telepeken meghagyott haszonbéri hátralékot ossza be 10 évre, mit az örökváltsági részletekkel kamat nélkül kellett fizetniök a telepeseknek. Azonban sajnos, a fokozódó igények, a bekövetkezett rossz termések és egyéb elemi csapások miatt az ugyis haszonbéri hátralékokkal terhelt lakosság nem volt képes a szerződésben foglalt kötelezettségeknek megfelelni, s így az örökváltsági részleteket fizetni. Minek az lőn a káros következménye, hogy a régi haszonbéri hátralékok mellé az örökváltsági hátralékos részletek annyira felszaporodtak, hogy a kevés szántó föld jövedelméből ezen tartozásokat fizetni, a közterheket viselni és élelem, ruházat, vetőmagról gondoskodni a lehetetlenséggel határos volt. Hiába kísérelte

meg a kir. kincstár Jószágigazgatósága a legszigorubb behajtási módozatot alkalmazni, ez eredményt nem hozott, legfeljebb még hangosabbá vált az elégedetlenség a község lakosai között. Úgyanyira, hogy kénytelen volt a kormány elrendelni a telepésekkel az új leszámolást és a megállapított tartozást újabb részletekbe beosztani. Ami egyelőre némi javulást eredményezett telepes lakosságnak megélhetési viszonyaiban, de csak rövid időre, mert a megváltozott életviszonyok kielégítése nagyobb alapot, több földet kívánt volna a szükségelt kiadások és közterhek kellő fedeztetéséhez, ami pedig hiányzott, mert a kincstár minden olyan kérelmet vissza utasított, mely a telepeknek több szántófölddel való kiegészítését kérte. Mihez hozzá járult még az is, hogy éppen ezen időtáiban csatoltatott át 6 pusztát Mezőkovácsháza területéből Mezőhegyeshez, miáltal a községi adó-alap megrövidülvén, ennek következtében a közköltség kivetési percentje az egyes lakosoknál kellett hogy emelkedjék, ami a közterhek viselését még nehezebbé tette.

Pedig a középületek, különösen a községháza és jegyzői-lak építése ekkor már égető szükségé vált. Sőt 1883. év folyamán e tárgyban határozatot is hozott a képviselő testület, melyben kimondotta a községháza és jegyzői laknak felépítését, utasítván az előjáróságot a szükséges tervek és költségvetés elkészíttetésére. Ami megtörténvén, jóváhagyás végett beterjesztetett a vármegyéhez. Itt egyesek intrikái miatt huzódott az építkezés engedélyezése, míg végre is 1884-ik év tavaszán a községháza építése kezdetét vehette, mely a már előre kiégetett téglanyag és egyéb az építéshez szükségelt anyagok előre történt

behordása következtében a jegyzői lakással együtt gyorsan felépülvén, 1885-ben rendeltetésüknek átadattak.

A község képviselő testülete felfogván a kor követelményei szerint való községi berendezkedést, elhatározta, hogy a község utczáit deszkapalló járdával látja el, hogy így a gyalog közlekedést megkönnyítse. Meg is lett ezen intézkedésnek a kellő eredménye az iskoláztatás terén is, mert a gyermekek a jó járdán esős időben is el tudtak jönni az iskolába, s így a taneredmény jobb lett. De ezen körülmény kihatással volt a község lakosainak háztájuk csinos berendezésére is. Úgyanyira, hogy az eddig kerítetlen porták az utca részen kerítést, a házeleje csinos külsőt nyervén, a község kinézése a belépő idegenre kedvező benyomást tett. Így fejlődött községünk fokról-fokra a köznapiasság állapotából, a megkülömböztetendő falusi nagyobb községek sorába, hogy méltó kerete lehessen a kovácsházi járás székhelyének, mely impozáns épületével szintén emelte községünk előkelőségét.

Egyházi téren, a lelkészség vezetésében szintén változás történt. Nagy Alajos plébános, hosszas szenvedés után elhalálozván, 1885-ben Nagy Pál knézi plébános neveztetett ki a püspöki kormány által a parochia lelkészévé. Aki tapintatos, hitbuzgó munkálkodásával hiveinek szeretetét hosszú időre képes volt magának megnyerni, Működésével a hitéletet megerősítette és azon zilált állapotot, mely elődje betegsége folytán a lelkészség vezetésében bekövetkezett, békés természetű hajlamaival elenyésztette. És végre valahára a község hitbuzgó lakosainak azon régi óhajta, hogy egyháza anyagi ügyeinek vezetésébe némi befolyást nyerjen, megvalosult azáltal, hogy hitközséggé

alakulván, 1885. évben alapszabályait úgy a püspöki kormány, mint a vallás és közoktatásügyi miniszter jóváhagyta. Mely hitközségi szervezet megvalosítását boldog emlékü Sinay Kristóff községi nagybirtokos, Bagyik Antal községi jegyző és Nagy Pál plébános egyetértő közreműködése hozta létre.

A községnek ilyen, a modern kor követelményei szerint való berendezkedése mind-mind több költséget vont maga után, amit az adózó polgároknak kellett fedezni. Minthogy azonban a földterület, melyen a község telepes lakosai gazdálkodtak kevés volt arra, hogy abból éljen, ruházkodjék családjával, közterheit és örökváltsági részleteit fizetni tudja, ennélfogva többször kérelmezték a kir. kincstárt, hogy telepeiket egészítsék ki több szántófölddel. Ezen folytomos kérelmezésnek végre is az lett a folyamánya, hogy a kormány törvény javaslatot terjesztett elő a haszonbérbe adott kincstári puszták eladására nézve. Így jutott községünk is abba a szerencsés helyzetbe, hogy 1888-ik év folyamán megkapta vételre a Sármezey és Szombathelyi féle pusztákat, mely közel 1600 holddal szaporította a telepesek birtokait. Mely körülmény a község lakosainak ugy megélhetési viszonyait, mint a közterhek viselését javította. Meg is látszott ez a község egész fejlődésén, mert a nép kereset forrása ezáltal bővülvén, a forgalom növekedett, az ipar és kereskedelem föllendült; a község piacjai megélénkülvén, a környékbeli falvak lakosait ide vonzotta házi és egyéb közigazdasági dolgainak, szükségleteinek kielégítésére. Ami községünket mindenestre előnyös helyzetbe hozta a többi környékbeli községekkel szemben, s mintegy felemelte vezérszerepet vinni a kor követelményei

szerinti előhaladásban.

De meg is érdemli községünk a fokozott igényeknek megfelelő fejlődéseért az elismerést, mert amint nagyobbodott a forgalom, bővült az ipar és kereskedelem, úgy nem zárkozott el a községi képviselő sem attól, hogy ezen fejlődést előmozdító dolgokat áldozatok árán is létesítsen. Az 1883-ban megnyílt arad-csanádi vasút kovácslári állomásához vezető kocsis-út műúttá tételét kérte a vármegyétől, ami teljesített is a vármegye által, kiépítvén ezen műutat Magyarbanhegyes és Kunágota, később Battonya felé. Ezen intézkedés a kocsis forgalmat könnyítette meg. A gyalog közlekedést azzal javította, hogy a palló-rendszerről áttért a téglakövezet fokozatos kiépítésére, ami a nagyobb forgalom lebonyolításához mindenesetre előnyösen hozzá járult.

Míg ezen dolgok keresztül vitelével foglalkozott a község vezetősége, a kulturális intézmények fejlesztéséről sem feledkeztek meg. A három tanteremmel bíró községi iskola mellé állandó gyermek-menhelyet létesített, melyet bérházban helyezett el addig, amíg megfelelő épület építhetett ezen célra. Majd elkövetkezvén 1896-ik év, az ország ezeréves ünnepléséből községünk sem vonta ki magát, hanem ezt méltóképen ülte meg. Rendezvén diszkozyűlést, népünnepeűyt, tűzijátékot és egyéb a népet szórakoztató mulatságot. — És ezen közérdeket szolgáló intézmények létesítésénél előharczusként a már öregedő, de a közjóért lelkesedni tudó községi jegyző szerepelt mindig. Azonban sajnos, az idő vasfoga megöröl mindent, a legerősebb emberi szervezetet is és ez történt a község öreg jegyzőjével, Bagyik Antallal is. A sok munka, fáradságot nem

ismerő ténykedés kimerítette szervezetét, pihenni vágyott a becsületesen bevégzett hivatás után. Miért is 1898-ban nyugdíjaztatását kérve, megvált negyven éven keresztül viselt hivatalától. Utána Harsányi Gyula foglalta el a megürült község jegyzői széket, előbb helyettesként, később mint rendszeresen megválasztott jegyző.

Ezen időközre esik a községi iskolák állomositásának kérdése, ennek az illetékes hatóságokkal való tárgyalása. Ugyanis az idők folyamán részint szaporodás, részint újabb beköltözködés folyamán, — mint amilyen volt a mostani Végegyházáról 1850-es és 1860-as években történt csoportos áttelepülés is, — a község lakosai annyira felszaporodtak, s köztük a tanköteles gyermekek létszáma oly nagyra nőtt, hogy azt, a már létező három tantermes iskola képtelen volt befogadni és így százával voltak gyermekek, kik az oktatás népfelkészítő jótéteményeiben nem részesülhettek. Hiába sürgette a felsőbb hatóság a községnél újabb iskolák létesítését, ezt a pénz hiánya és a község szegénysége miatt nem lehetett keresztül vinni. A népoktatás elhanyagolt állapota pedig erősen sürgette újabb osztályok létesítését. Mit másként nem tudtak megoldani, csakis az iskolák állami kezelésbe való átadásával. Amelyre vonatkozó tárgyalások 1898-ik évben megkezdődvén, hosszas huza-vona után végre 1913-ik évben eredményre vezettek. Ennek megtörténte után az állam még egy diszes iskolát építtetett négy tanteremmel és tanítói lakással és a tanerők létszámát előbb nyolcz, később kilenczre felemelvén, népoktatási intézményünket a mai kor követelményeinek megfelelő színvonalra emelte, felszerelvén azt a szükséges tanszerekkel.

Mig ezen államosítási kérdések folytak, az egyház dolgaiban sem volt pihenés, Nagy Pál ügybuzgó működésével gyarapította a hitélet erkölcsnemesítő hatását, mely a népnek hithűségében, erkölcsösségében nyert megnyilvánulást. Úgy annyira, hogy midőn aggkorára való tekintettel 1896-ik évben nyugdíjba ment, a község lakosainak szeretete kísérte őtet a jól megérdemelt nyugalomba, megőrizvén emlékét mai napig kegyelettel. Mely szeretetteljes viszony, hogy mennyire meg volt Nagy Pál esperes plébános és hívei között, legjobban bizonyítja azon körülmény, hogy elhalálózásával 60.000 koronát kitevő összeget hagyományozott Mezőkovácsháza községnek, hogy abból egy apácák vezetése alatt álló leánynevelő intézetet létesítsen. Ily nemeslelkű előd nyomdokaiba lépett 1897. évben Rózsa József plébános. Ki felfogván elődje nemes intentioit, híven követte őt a megkezdett úton, felszerelvén templomát minden szükséges dolgokkal. Mely érdemeiért püspöki főhatósága a kerület esperesi címével és jellegével tüntette ki. De sokoldalú munkálkodása erejét megtörvén, 1910. évben hirtelen meghalt, üresen hagyva működésének szinterét, melyet oly híven betöltött. Utána 1911-ben Tamási Lajost nevezte ki a püspöki kormány községünk plébánosává, ki mai napig is vezeti parochiája ügyeit, bajait, a hitközségi választmánnyal egyetértésben.

A közigazgatás téren nevezetesebb dolgok alig történtek, mert a megválasztott Harsányi Gyula jegyző csak irodai teendőinek élt, hogy fensőbb hatóságai rendeleteinek eleget tegyen. De, hogy a község javát előmozdító önzetlen ténykedést fejtsen ki, erre figyelmét nem terjesztette kellő óvatossággal ki, aminek végre is az lett a követ-

kezménye, hogy a községi képviselőben egyesek kezdték az önértékét szolgáló viselt dolgait hangoztatni, mely körülmény jegyzői állásától való elmozdítását eredményezte. A község érdekeit szolgáló ténykedése körül legnevezetesebb az állandó gyermekmenhelynek 1909-ik évben történt államosítása, mit az állam óvodai nivóra emelt, hogy jobban szolgálhassa a kisdiednevelés tanügyét. Valóban szerencséje volt a községnek, hogy ezen időben a községi képviselő hivatásának oly magas fokán állott, hogy képes volt mindazon okszerű határozatokat meghozni, melyek községünket a mindennapiasság állapotából kiemelték. Így létesítette a beton járdát, a tájfajta mentelepét és más közhasznú dolgokat. Megvette a község részére a Kádas Mihály féle pusztá-birtokot, miáltal megvetette alapját a község, mint erkölcsitestület vagyion szerzésének.

Társadalmi téren is megtett községünk polgársága mindent, hogy a kor követelményeinek megfeleljen. A közgazdaság fejlesztésére Hitelszövetkezet létesítettett, Keresztény és Hangya szövetkezet alakított. Majd 1905-ben részvénytársasági alapon Takarékpénzár létesült, 1913-ik évben pedig heti befizetésekkel egy kisebb rendű, úgynevezett piczulas bank alakult, mely intézmények mind arra hivatvák, hogy lakosságunk gazdasági szükségleteit szolgálják. Ezen társadalmi tevékenység a közművelődés terén sem szünetelt, így már az 1880-as évek elején megalakult a „Népkör,” melyből később a ma is fennálló Kaszinó létesült. Az 1890-es években létesítettett a Polgári olvasó-kör, még 1905-ik év folyamán a Függetlenségi és 48-as olvasó-kör alakított meg, hogy a község lakossága az ország politikai viszonyairól is nyerhessen némi tájékozó-

dást. Általában elmondható, hogy dacára annak, hogy a község köz- és társadalmi ügyeinek legtermészetesebb vezetője, a községi jegyző, nem tudott oda emelkedni, hogy munkálkodásával a közbizalmat megnyerje, még sem állott be a visszafejlődés korszaka, mert voltak egyesek, kik önzetlen fáradozásaikkal, habár csiga lépésekkel is, de tovább vitték községünket az előhaladás nehéz útjain. S midőn Unger Kálmán ujonnan megválasztott jegyző 1912-ik évben községünk jegyzői hivatalát elfoglalta, a községi képviseletben már oly munkatársat talált, melylyel karöltve több oly közhasznú intézményt sikerült létesíteni, melyek mig egyrészt a közjót szolgálják, addig másoldalról a szépérzék műveléséről, a közegészségügy ápolásáról tesz tanúságot. Ezen közhasznú intézmények közül megemlítésre méltónak találok elsősorban azt, hogy a mély fúratú kutak szaporítására sikerült az új jegyzőnek magas kormánytól 5000 korona államsegélyt kieszközölni. Továbbá 1913-ik év folyamán a községi képviselet határozatilag kimondta, hogy a már szűknek bizonyult piacteret áthelyezi a régi, felszabadult temető térségre és az így használaton kívül helyezett régi piacz-tért pedig parkirozni utasította az előjáróságot, mit az Leisch Ferencz községünk állami iskoláinál működő tanító tervei szerint és közreműködésével szerencsésen keresztül is vitt és ma már egy diszes parkkal is dicsekedhetik községünk, mely a szép stílu templommal szemben igen kellemes benyomást tesz a szemlélőre és szerfelett emeli községünk belterületének látképét.

Ezzel befejezettek is tekinthetném községünk százéves fenállásának vázlatos ismertetését, mert dióhéjban összefoglaltam mindazt, ami a község fejlődésére közre-

hozott.

Rövid összefoglalásomban meg szeretnék emlékezni mind-azokról akik a közjót előmozdító fáradozásaikkal segítettek megalapozni községünk nagygyá fejlődését. A járásnak ezen jóindulatu vezető tisztségviselői voltak vágvécsei Babó Lajos és rétháti Kövér Béla főszolgabírók, akik részint főbírói minőségükben, részint mint községi képviselők mindent megtettek községük érdekében, hogy az a járás méltó székhelye legyen. Ezen jóindulatu támogatást a község fentebb megemlített vezetői és képviselői átértve, létesülhetett községünkben templom, iskola, ovoda, orvosi állás, gyógyszerár és a közjót szolgáló mindazon intézmény, mely községünket a kor színvonalára emeli, miért is büszkén tekinthetünk a lefolyt századra, mert az nem tűnt el felettünk nyomtalanul, hanem olyan emléket hagyott a jövő század számára, melyből megtanulhatja, miként kell a lakosoknak szűkebb hazájukat, községüket a kor kivánságához képest fejleszteni, hogy a reánk következő századok dicsőséget szerezzen községünknek.

Emlékezzünk községünk azon polgáraitra akik községünk fejlődéstelősegítették. A község előljárói közül legelőször is megemlítésre méltó kompoti Kovács Mihály Dulka József, Tóth István, Kovács Antal kik a templom építés körül fejtett kis tevékenységet. Priskin Mihály, Tóth István Papp Ferenc, Zatykó István, Kuliga István, Lovász Ferenc, Priskin Mihály Fülöp István Segítő társaik voltak. Mikite István, Vadasy Gyula Róna György, Zsótér János, Haluska András, Srankó János és ifj. Lovász János. Megemlítésre méltó ténykedést fejtettek a képviselőletben Nádél Henrik. Bagyik Mihály, Horváth Ferenc ?, Mikite József és Szöllösi Mihály. A község képviselő testülete, hogy a község telepítésének és eredményekben gazdag százéves fennállásának emlék ünnepét méltóképen meg ülje, 1914.ik év tavaszán elhatározta, hogy ez év szeptember 8.-án a kiküldött rendező bizottság tervezete szerint egy nagyobb szabásu ünnepélyt fog tartani, melyre a fentebb hatóságokat és a környék lakóit meghívja. Azonban sajnos, a közben kitört Osztrák-Magyar es Szerb háboru, valamint ebből kifolyólagbekövetkezett világ-háboru, ezen szép terv keresztül vitelét megakadályozta, amennyiben községünk lakosai és fiai közül több százan a haza becsületének és területi épségének megvédéréért fegyverbe szólittatván háuba kellett szállniok, miért is a község képviselő testülete újabb ha-

46.
tározattal kimondotta, hogy a tervbe vett százéves ün-
nepélyt elhalasztja azon időre, amidőn a kitört háború
szerencsés bevégezésével hadba szállt polgártársaink
visszatérnek övéik szerető karjai közé, hogy így velük
együtt örülhessünk községünk százéves fennállásának és
a dicsőségesen megvívott háboru békeolajágát hozó örömei
nek.

Adja Isten, hogy úgy legyen!